

KLAUDIA KORDA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

ESCHATOLOGICZNY WYMIAR PROCESJI UROCZYSTOŚCI NAJŚWIĘTSZEGO CIAŁA I KRWI CHRYSYDUSA

Słowa kluczowe: eschatologia, procesja, Boże Ciało, Eucharystia, życie wieczne

1. Wprowadzenie. 2. Lud Boży w drodze – symbolika procesji. 3. Droga Jezusa – droga chrześcijanina. 4. Duchowa łączność Kościoła ziemskiego z Kościołem triumfującym. 5. Udział w niebieskiej liturgii. 6. Podsumowanie

1. WPROWADZENIE

Życie człowieka stanowi ciągle zmierzanie ku czemuś, co jest odległe, upragnione czy ostateczne. Jest to rzeczywistość dynamiczna, zorientowana na nieustanny ruch, który może zostać zatrzymany tylko w przypadku śmierci¹. Można powiedzieć, iż jest to obraz „procesji liturgicznej”, dążącej do eschatycznej rzeczywistości². Dlatego Kościół w ciągu roku ustanawia dni, które nieustannie przypominają, iż na ziemi człowiek jest tylko na chwilę po to, aby na końcu ziemskiego pielgrzymowania dostąpić życia wiecznego. Jednym z takich momentów jest uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. Uroczystość ta, w swojej bogatej szacie obrzędowej, przewiduje nie tylko Mszę świętą, ale dopełnia ją procesja teoforyczna drogami miast i wsi. Wskazuje to na fakt, iż ofiara eucharystyczna, będąca źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego, domaga się również rozwoju kultu poza Mszą świętą³. To właśnie procesja – przedłużająca celebrację Najświętszej Ofiary – jawi się jako moment, gdzie wierni głębiej wchodzą w aspekt eschatologiczny⁴, który rozpoczął się już podczas Mszy świętej. Na trasie proce-

¹ Por. D. Kwiatkowski, *Teologiczne znaczenie wotywniej procesji Bożego Ciała na podstawie Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, Liturgia Sacra 26 (2020), nr 1, 108.

² Por. W. Rzemniński, *Eucharystia liturgią nieba i ziemi. Jedność celebracji eucharystycznej Kościoła z liturgią niebiańskiego Jeruzalem w ujęciu Cipriano Vagagginiego*, Kraków 2012, 26.

³ Por. *Komunia Święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 2016, nr 55 (dalej: KKTE).

⁴ Procesja w Boże Ciało kształtowała się m.in., opierając się na tradycjach zanoszenia wiatyku chorym. Jak zauważa A. Matyszewski, w takiej quasi-procesji brał udział ministrant z krzyżem,

sji przewidziane są cztery ołtarze, aby w syntetyczny sposób, poprzez wysłuchanie perykop ewangelijnych, ukazać różne aspekty Eucharystii jako: ofiary, pokarmu duszy, zadatku życia wiecznego oraz sakramentu jedności Kościoła⁵. Te cztery wymiary, niewyczerpujące jednak bogactwa Ofiary ołtarza, w połączeniu ze sobą stanowią niejako fundament rysu eschatologicznego. Ze względu na objętość artykułu oraz bogactwo, jakie ze sobą niesie uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, w niniejszej pracy zostanie wyakcentowany tylko ów eschatyczny charakter procesji, oparty na tekstach zaczerpniętych z polskiego Rytuału posoborowego.

2. LUD BOŻY W DRODZE – SYMBOLIKA PROCESJI

Procesja jest przejawem pobożności ludowej – żywej rzeczywistości Kościoła, której fundamentem jest stała i czynna obecność Ducha Świętego, a jej punktem odniesienia tajemnica Chrystusa⁶. W *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii* podjęto próbę syntetycznego zdefiniowania owego aktu pobożności ludowej, wyjaśniając, iż „procesja⁷ to znak stanu Kościoła jako Ludu Bożego w drodze, który świadomy, że nie ma stałego miejsca na tym świecie, wraz z Chrystusem i za Chrystusem kroczy drogami miasta ziemskiego do niebieskiego Jeruzalem”⁸. Takie nakreślenie perspektywy pozwala dostrzec najważniejsze aspekty. Po pierwsze, procesja jest zawsze zdążaniem z i za Chrystusem. Po drugie, ma w sobie zapisany ruch, który nie jest bezcelowym przemieszczaniem się, lecz zmierzaniem ku czemuś większemu – ku Domowi Ojca. Jednocześnie jest to ruch inicjowany przez samego Boga. Wskazuje to na fakt, iż procesja jawi się dzięki temu jako „święty pochód, który prawdziwie ma cel – przed sobą i w sobie”⁹.

Już na kartach Starego Testamentu można odszukać wzmianki o procesjach, jakie były organizowane przez Izraelitów. Za najważniejsze uważa się wędrówkę do Zie-

---

akolita oraz kapłan niosący Hostię. Jednakże już w XIII w. taka procesja stawała się bardziej okazała podczas powrotu do kościoła. Podczas niej oprócz wymienionych osób obligowano rodzinę chorego do aktywnego udziału w drodze powrotnej. Kapłan idąc do chorego, zabierał więcej Hostii właśnie z tego względu, aby wracając, rodzina miała możliwość adoracji Ciała Pańskiego. Można powiedzieć, iż właśnie zanoszenie chleba eucharystycznego chorym – jako *cibus viatorum* – przyczyniło się do tego, aby wierni głębiej pojęli prawdę, iż Eucharystia jest chlebem na drodze do wieczności. A. Matyszewski, *Procesja eucharystyczna – historia, teologia, praktyka*, w: *Msza święta – rozumieć, aby lepiej uczestniczyć. Wykład liturgii Mszy*, red. J. Hadalski, Poznań 2013, 523.

⁵ KKTE, nr 99–124.

⁶ Por. Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań 2003, nr 61 (dalej: DPLiL).

⁷ Warto zauważyć, iż procesja jest ruchem oddolnym w Kościele ze względu na przynależność do pobożności ludowej. Sama procesja Bożego Ciała nie była wzmiankowana w Bulli *Transiturus de hoc mundo* Urbana IV, ustanawiającej uroczystość, lecz dopiero bulla papieża Marcina V *Ineffabile sacramentum* z 26 maja 1429 r. wzmiankuje o procesji wraz z nadaniem 100 dni odpustu za udział w procesji teoforycznej w samo święto lub w jego oktawie. Por. Z. Zalewski, *Święto Bożego Ciała w Polsce do wydania Rytuału Piotrkowskiego (1631)*, w: *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, red. M. Rechowicz, W. Schenk, Lublin 1973, 107.

⁸ DPLiL 247.

⁹ K. Rahner, *Mały rok kościelny*, tłum. z niem. J. Zychowicz, Kraków 1986, 125.

mi Obiecanej oraz powrót z niewoli babilońskiej, uznając je za „wielkie procesje, które prowadzi sam Jahwe”¹⁰. Dlatego można przyjąć, iż *exodus* zostaje zinterpretowany przez Kościół, aby ukazać głębszy rys eschatologiczny. Lud Starego Przymierza wychodził w drogę pod przewodnictwem Mojżesza zaraz po spożyciu Paschy. W tym wydarzeniu pustyni, na bezdrożach, Izrael może znaleźć drogę, gdyż Pan ich prowadzi w postaci obłoku i światła¹¹ oraz żywi manną – typem Eucharystii. Jak zauważa M. Gagliardi, owa manna jest tylko pokarmem tymczasowym, gdyż później Izrael może cieszyć się darami czerpanymi z zasobów Ziemi Obiecanej¹². Słuszna konstatacja, wspomnianego autora, wskazuje również na ekonomię sakramentalną dzisiejszego Kościoła. Człowiek otrzymuje dary ołtarza na trud ziemskiej pielgrzymki oraz łaski potrzebne w tym niedoskonałym stanie doczesnego życia. Jednak trzeba stwierdzić, iż w momencie dotarcia do „eschatologicznej ziemi obiecanej” nie będzie otrzymywał tych darów, gdyż będzie stale przy źródle życia wiecznego¹³. Podobnie jak Izrael rozpoczął wędrówkę od Paschy, tak chrześcijanie, podążając za nowym Mojżeszem – Chrystusem, wychodzą po Mszy świętej, na której przyjmowali Jego Ciało i Krew jako znak „wymarszu i chleba pielgrzymów zdążających ku jedynej już ziemi”¹⁴. Na podstawie takiej analogii można wnioskować, iż „każda procesja jako rytualizacja ziemskiej pielgrzymki człowieka, wypełni się w czasach eschatologicznych i stanie się wyrazem chrześcijańskiej nadziei”¹⁵. Jednakże warto dodać, iż w przypadku Kościoła dochodzi jeszcze jedna myśl. W drogę Mistycznego Ciała wpisana jest miłująca obecność Chrystusa, który wskazuje kierunek i prowadzi¹⁶. Słuszne w tym kontekście wydaje się zatrzymanie się nad chrystologicznym aspektem drogi.

3. DROGA JEZUSA – DROGA CHRZEŚCIJANINA

Jan w swojej Ewangelii zanotował słowa Chrystusa, ukazujące cel Jego misji na ziemi: „Wyszedłem od Ojca i przyszedłem na świat; znowu opuszczam świat i idę do Ojca” (J 16, 28). Słowa te są kompatybilne z tekstem Dz 10, 38: „Znacie sprawę Jezusa z Nazaretu, którego Bóg namaścił Duchem Świętym i mocą. Dlatego że Bóg był z Nim, przeszedł On dobrze czyniąc i uzdrawiając wszystkich”. Dzie-

¹⁰ D. Brzeziński w swoim artykule wymienia m.in.: procesjonalne przeniesienie Arki Przymierza do Jerozolimy oraz jej późniejsze przeniesienie do świątyni Salomona, procesję Judyty po zwycięstwie nad Holofernesem czy zorganizowany pochód przez Jozuego przed zdobyciem Jerycha. Wspomina również, iż w psalmach można znaleźć fragmenty, mówiące o procesji odbywających się w świątyni jerozolimskiej, najprawdopodobniej związanych z tamtejszą liturgią świątynną. Por. D. Brzeziński, *Procesje w liturgii chrześcijańskiej. Geneza, teologia, duszpasterstwo*, Anamnesis 13 (2007) 1 (48), 65.

¹¹ Por. J. Ratzinger, *Opera omnia*, t. XI: *Teologia liturgii*, tłum. z niem. W. Szymona, Lublin 2012, 456.

¹² Por. M. Gagliardi, *Wprowadzenie do tajemnicy Eucharystii. Doktryna – liturgia – pobożność*, tłum. z wł. W. Szymona, Kraków 2017, 33.

¹³ Por. tamże, 33.

¹⁴ W. Świerżawski, *Eucharystia Chrystusa nieustanną Paschą Kościoła*, w: *Eucharystia*, red. J. Krucina, Wrocław 1987, 91.

¹⁵ D. Brzeziński, art.cyt., 66.

¹⁶ Por. W. Popielewski, *Błogosławieni, którzy zostali wezwani na ucztę Godów Baranka (Ap 19,9). Kościół w Księdze Apokalipsy*, Verbum Vitae 6 (2004), 178.

ki temu Jezus jawi się jako wędrowiec, spełniający Boże posłannictwo wśród ludzi. Droga wysłannika prezentuje się również jako nieustanna procesja do Domu Ojca – wzór drogi każdego chrześcijanina. Stąd też Kościół woła do Boga: „Przez Chrystusa, Twojego Syna i naszego Pana, prowadzisz nas na drogach czasu ku doskonałej radości swojego Królestwa”¹⁷. Zakłada to perspektywę chrystologiczno-trynitarną zstępowania Boga do ludzi i ich powrotu do Stwórcy¹⁸. Całe życie chrześcijan jest zorientowane w schemacie Chrystusowego posłania: od Ojca, przez Chrystusa w Duchu Świętym.

Obrazu procesji na kartach Nowego Testamentu należy upatrywać w mesjańskim węjdzdzie Chrystusa do Jerozolimy, który wspominamy w liturgii podczas Niedzieli Palmowej, zapowiadającej Misteria Triduum Paschalnego¹⁹. Droga ta nie tylko stanowiła wypełnienie życia Jezusa, ale również wskazywała implikacje chrystologiczne, przybliżające ku eschatologii procesji Bożego Ciała²⁰. Pan sam podkreślał, iż jest Drogą, Prawdą i Życiem, przez które człowiek dochodzi do Ojca (J 14, 6)²¹. Zatem można stwierdzić, iż procesja uświadamia tę prawdę, owe wyrażenie woli człowieka pójścia w ślady Syna Bożego – kroczenia Jego śladami do Królestwa Niebieskiego²². Ten rys uwidacznia się już w samej strukturze procesji²³, gdyż jako pierwszy zawsze niesiony jest krzyż, który urzeczywistnia obraz chrześcijańskiej drogi za Chrystusem przez Jego krzyż do chwały zmartwychwstania²⁴.

Prawda ta zobrazowana została w czytaniach procesji. Jej klamrą spinającą są fragmenty perykop przy pierwszym i czwartym ołtarzu, przypominające Ostatnią Wieczerzę²⁵. Pierwsze *statio* wspomina Eucharystię jako ofiarę, przez którą Chrystus, dając siebie uczniom, pod postaciami chleba i wina, antycypuje swoją śmierć krzyżową, ale również wprowadza myśl o eschatologicznym królestwie. Chrystus, mówiąc: „Odtąd nie będę już pił z tego owocu winnego krzewu aż do owego dnia, kiedy pić go będę nowy, w królestwie Ojca mego” (Mt 26,29)²⁶, wprowadza uczniów w rzeczywistość

¹⁷ *Piąta Modlitwa eucharystyczna*, w: *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986, 334* (dalej: MR).

¹⁸ Por. W. Rzemieński, dz.cyt., 100.

¹⁹ Por. R. Pierskała, *Pozamszalny kult Chrystusa w Eucharystii w posoborowej reformie liturgicznej*, Opole 2008, 276.

²⁰ J. Ratzinger zauważa w liturgii dwa wewnętrzne korzenie procesji Bożego Ciała, które ukazują otwarcie się liturgii na rzeczywistość życia i trosk wiernych. Pierwszy z nich widzi w obchodach Wielkiego Tygodnia, gdy Kościół przeżywa ostatnie chwile z ziemskiej pielgrzymki Jezusa. Wspomina na procesje z palmami oraz wyjście Pana na Górę Oliwną. Z drugiej strony wspomina o procesjach poświęcenia pól. Te dwa aspekty wskazują wiernym, iż w gruncie rzeczy chodzi o to, aby towarzyszyć Panu, który wydaje się za nas oraz powierzać wszystkich i cały świat opiece eucharystycznego Pana. Por. J. Ratzinger, dz.cyt., 462–464.

²¹ Por. KKTE, nr 45C.

²² Por. B. Nadolski, *Pan idzie z nieba. Homilie na Boże Ciało*, Kraków 2004, 28.

²³ Każda procesja odbywa się w sposób uporządkowany w oparciu o następujący schemat ustawienia: ministrant z krzyżem, dzieci, sztandary, feretrony, chorągwie, przedstawiciele różnych stanów w parafii, bielanki, siostry zakonne, ministranci, lektorzy, nadzwyczajni szafarze, kapłani, ministranci z trybularzem i świecami, celebrans z Najświętszym Sakramentem wraz z asystą do baldachimu, prowadzący śpiew, wierni. Por. R. Pierskała, dz.cyt., 299.

²⁴ Por. R. Berger, *Procesja*, w: *Mały słownik liturgiczny*, tłum. z niem. J. Zychowicz, Poznań 1990, 127.

²⁵ KKTE, nr 100, 119.

²⁶ Tamże, nr 100.

swojego życia. Jak zauważa S. Szymik, kielich symbolizuje wejście we wspólną egzystencję, związanie życia uczniów z Mistrzem, ale również budowanie wspólnoty eklezjalnej teraz i w wieczności²⁷. Dlatego przy czwartym ołtarzu dopełnia się tego obrazu poprzez przytoczenie słów Modlitwy Arcykapłańskiej. Tutaj interesująca jest prośba Jezusa: „Ojczy, chcę, aby także ci, których Mi dałeś, byli ze Mną tam, gdzie Ja jestem” (J 17, 24)²⁸. Zatem połączenie tych dwóch aspektów – kielicha i bycia z Panem – wskazuje na fakt, iż wierny dzięki Eucharystii może uczestniczyć w życiu samego Boga w czasie doczesnym i przyszłym. To właśnie Najświętsza Ofiara ukazuje się jako „przyszły świat, który wchodzi do Kościoła, aby Kościół mógł wejść do niego”²⁹. Dlatego procesja, przedłużająca obrzędy mszalne, urzeczywistnia nieustannie myśl o eschatologii. Nie tylko w samej symbolice, ale również w słowach Chrystusa: „Kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, ma życie wieczne, a Ja go wskreszę w dniu ostatecznym”³⁰. Jest to również implikacja wiary w to, iż „w Chrystusie urzeczywistnia się spotkanie Boga z człowiekiem i jednocześnie następuje przejście od życia doczesnego, które przemija, do życia wiecznego. Środkiem osiągnięcia tegoż życia jest Eucharystia, czyli Chleb życia wiecznego”³¹.

Tak nakreślona perspektywa wskazuje na fakt, iż życie człowieka zjednoczone jest z Panem. Zatem można powiedzieć, iż Jezus jako pierwszy przeszedł drogę swego życia, aby dać wiernym przykład. Dlatego procesja – ikona Ludu Bożego w drodze – staje się wypełnieniem słów Pańskich: „Jeśli kto chce iść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech co dnia bierze krzyż swój i niech Mnie naśladuje!” (Łk 9, 23). Niejako Pan przez te słowa przychodzi „do każdego z osobna i do wszystkich wierzących razem, podobnie jak do uczniów w drodze do Emaus, by włączyć się w ich problemy i w całe ich życie”³². Takie zbliżenie może zaistnieć jedynie, gdy wierni mają przed oczami słowa Chrystusa: „Kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, trwa we Mnie, a Ja w nim jestem” (J 6, 56)³³. Dlatego wspólnota liturgiczna, jaka zostaje zawiązana w Boże Ciało przez spożywanie Ciała i Krwi Pańskiej, staje się dla świata czytelnym znakiem Tajemnicy wiary, która mówi o realizacji Królestwa Bożego w wieczności³⁴.

Myśl ta prowadzi wiernych do Apokalipsy – ostatniej księgi Pisma Świętego – zamykającej się obrazem wyjątkowej procesji „już nie do ziemskiego miasta, ale do niebieskiego Jeruzalem”, gdzie niezliczone rzesze ludzi gromadzą się wokół Zwycięskiego Baranka³⁵. Nasza wędrówka z Panem rozpoczyna się od Jego wejścia do Jerozolimy, a kończy się w niebieskim sanktuarium. Warto zwrócić uwa-

²⁷ Por. S. Szymik, *Symbolika kielicha w tekstach ustanowienia Eucharystii*, w: *Biblia o Eucharystii*, red. S. Szymik, Lublin 1997, 196–197.

²⁸ KKTE, nr 119.

²⁹ F.-X. Durrwell, *Eucharystia sakrament paschalny*, tłum. z franc. L. Rutowska, Warszawa 1987, 72.

³⁰ J 6, 54.

³¹ D. Kwiatkowski, *Chrystologiczny wymiar tekstów liturgicznych uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej*, Studia Gdańskie, t. XLIII, 152.

³² A. Durak, *Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. Analiza hermeneutyczna tekstów celebracji*, Kraków 1999, 168.

³³ KKTE, nr 107.

³⁴ A. Durak, *Uroczystość Najświętszego Ciała...*, dz.cyt., 185.

³⁵ R. Pierskała, dz.cyt., 277.

gę, iż już teraz wierni partycypują w niebieskiej liturgii. Zatem kolejnym punktem węzłowym na drodze ku Uczcie Godów Baranka jest uzmysłowienie sobie jedności Kościoła pielgrzymującego z Kościołem triumfującym, czyli prawdy o świętych obcowaniu.

4. DUCHOWA ŁĄCZNOŚĆ KOŚCIOŁA ZIEMSKIEGO Z KOŚCIOŁEM TRIUMFUJĄCYM

Kościół – Mistyczne Ciało Chrystusa – łączy w sobie wiernych pielgrzymujących na ziemi, dusze pozostające w czyśćcu oraz świętych w niebie³⁶. Dlatego w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* podkreśla się prawdę, iż „przez celebrację Eucharystii jednoczymy się już teraz z liturgią niebieską i antycypujemy życie wieczne”³⁷. Wierni bowiem wierzą, iż święci są głębiej zjednoczeni z Chrystusem, dlatego „jeszcze mocniej utwierdzają Kościół w świętości, podnoszą godność kultu Bożego, który Kościół sprawuje na ziemi”³⁸. Prawda ta jak w zwierciadle odbija się w samej strukturze Mszy świętej. Wierni bowiem na samym początku wyśpiewują hymn anielski – *Gloria*. Na zakończenie prefacji zgromadzenie liturgiczne wraz z zastępami aniołów śpiewa *Sanctus*. Również każda z modlitw eucharystycznych wspomina o świętym obcowaniu, ze czcią wspominając chwalebłą zawsze Dziewicę Maryję, św. Józefa, Apostołów, męczenników oraz wszystkich Świętych³⁹. W obrzędach komunii głębiej uwidacznia się ów związek, gdy kapłan przypomina słowa Jana Chrzciciela połączone z wezwaniem z Apokalipsy⁴⁰: „Oto Baranek Boży, który gładzi grzechy świata. Błogosławieni, którzy zostali wezwani na Jego ucztę”⁴¹. Jak zauważa A. Durak, człowiek powinien czuć się zaszczycony zaproszeniem do stołu eucharystycznego, gdyż przez to Pan obdarza każdego „największym błogosławieństwem, jakim jest uczestnictwo w Jego życiu, a tym samym w życiu Bożym”⁴².

Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa zawiera w sobie wszystkie te aspekty. Na Mszy świętej wierni rozpoczynają swoją drogę zjednoczeni ze wszystkimi Świętymi, przystępują do Uczty sakramentalnej, stając się „podobni do Chrystusa, naszego niebieskiego wzoru”⁴³. A. Sielepin dokonuje porównania procesji komunijnej z pochodem Świętych, którzy zdążają do Niebieskiego Jeru-

³⁶ Por. E. Ozorowski, *Eucharystia w nauce i praktyce Kościoła Katolickiego*, Poznań 1990, 370.

³⁷ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002, nr 1326.

³⁸ *Konstytucja dogmatyczna o Kościele*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski (nowe tłumaczenie), Poznań 2002, nr 49 (dalej: KK).

³⁹ Por. tamże, nr 50.

⁴⁰ Czasownik *kaleo* – wzywać, jaki jest rdzeniem słów *ekklesia* (Kościół) oraz *keklemenoi* (zostali wezwani) urzeczywistnia w zgromadzeniu liturgicznym sprawującym kult fakt, iż wierni są zwołani na Eucharystię przez Boga wraz z Chrystusem. Dzięki temu owo wezwanie kierowane jest do wiernych, żyjących w doczesności aż do Paruzji. Por. W. Popielewski, art.cyt., 180.

⁴¹ *Obrzędy komunii*, w: MR, 375*.

⁴² A. Durak, *Uroczystość Najświętszego Ciała...*, dz.cyt., 138–139.

⁴³ 2. *Prefacja o Najświętszej Eucharystii*, w: MR, 64*.

zalem, gdzie znajduje się eschatyczna świątynia⁴⁴. W te optyce można zobaczyć jak ziemski obrzęd wypełnia się w rzeczywistości eschatologicznej. Z taką świadomością wierni wychodzą z Najświętszym Sakramentem w procesji, pamiętając, iż ziemia wraz z niebem sławi obecność Chrystusa, utajoną w chlebie eucharystycznym⁴⁵. Jednocześnie uczniowie wyśpiewują prawdę, iż jest to Hostia „co lud do niebios wieździe bram”, aby darzyć wiecznym życiem w rajskiej ojczyźnie swoich wiernych⁴⁶. Procesja teoforyczna uzewnętrznia prawdę o wspólnocie wiernych wypowiedzaną w *Credo* – prawdę o świętych obcowaniu⁴⁷.

Jak zostało już zauważone, przez sprawowanie Najświętszej Ofiary⁴⁸ Kościół pielgrzymujący najściślej „jednoczy się ze czcią oddawaną Bogu przez Kościół niebieski, wchodząc w święte z nim obcowanie”⁴⁹. Po spojrzeniu na symbolikę procesji, jej odniesienie chrystologiczne oraz zjednoczenie stanów Kościoła, jakie jest zawiązywane przez błogosławieństwo jednego Kielicha i Chleba (por. 1 Kor 10, 16)⁵⁰, należy krótko spojrzeć na niebieską ucztę, którą już na ziemi antycypujemy w Ofierze Ołtarza.

5. UDZIAŁ W NIEBIESKIEJ LITURGII

„Eucharystia jest świętem eschatologicznym i jego wigilią. Paschą ostateczną, ale także jej przygotowaniem”⁵¹. Zatem Ofiara ołtarza jako „przedsmak uczestnictwa w liturgii niebieskiej”⁵² przybliży wiernych do Uczty Godów Baranka. Podczas procesji Bożego Ciała dostrzec można reminiscencję owej eschatycznej uczty. W trakcie niej przytacza się obrazy Ostatniej Wieczerzy oraz uczty uczniów w Emaus. Refleksja oparta na tych posiłkach wskazuje, iż Chrystus zawsze jednoczył ludzi ze sobą przy chlebie, w który później wpisze swoją ofiarę. Jednoczącym motywem tych fragmentów są powtarzające się słowa: „wziął chleb, odmówił błogosławieństwo, połamał go i dawał im”⁵³. Jest to niejako przypomnienie tego, w jaki sposób odnoszono się do chleba podczas uczty paschalnej. Warto zauważyć w Ostatniej

⁴⁴ Por. A. Sielepin, *Chrystus pośród was nadzieja chwały. Eschatologiczna chwala zbawionych w sakramentach chrześcijańskiego wtajemniczenia*, Sandomierz 1996, 202.

⁴⁵ Por. KKTE, nr 135.

⁴⁶ Tamże, nr 132.

⁴⁷ Por. B. Nadolski, *Procesja – być w drodze*, w: *Leksykon symboli liturgicznych*, Kraków 2012, 244.

⁴⁸ Warto przytoczyć myśl o tzw. „Mszy na ołtarzu świata”. Pierre Teilhard de Chardin opisywał Kosmos jako „drogę zjednoczeń”. Ów autor uważał, iż konsekrowana Hostia stanowi antycypację przeistoczenia i przebóstwienia materii w chrystologicznej pełni. Eucharystia zatem ma wyznaczać kierunek kosmicznego ruchu oraz go wywoływać. Swoją tezę urzeczywistnił podczas sprawowania Najświętszej Ofiary na wysokiej górze w Chinach. Zamiast darów eucharystycznych ofiarował Bogu Ojcu świat jako *Christus universalis*. Ukazał w ten sposób, że w konsekrowanej Hostii „ukrywa się hostia świata, wznosząca się i dążąca do jedności”. J. Ratzinger/Benedykt XVI, *Duch liturgii*, tłum. z niem. E. Pieciul, Poznań 2007, 42, B. Nadolski, *Adoracja eucharystyczna. Z historii kultu Eucharystii*, Poznań 2005, 63–64.

⁴⁹ KK 50.

⁵⁰ Por. KKTE, nr 119.

⁵¹ F.-X. Durrwell, dz.cyt., 76.

⁵² *Konstytucja o liturgii świętej*, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje...*, nr 8.

⁵³ Por. tamże, nr 100, 113.

Wieczerzy analogiczne czynności z Paschy żydowskiej, ukazujące się jako *novum* czynów Chrystusa. Pascha dla Pana była symbolem przejścia do wieczności. Jego eucharystyczna ofiara miała zastąpić Paschę Starego Przymierza oraz zapowiadać ucztę w eschatologicznym Królestwie Boga⁵⁴. Dlatego ogniskowanie perykop o posiłkach w obrazie chleba ukazuje, iż w ziemskiej sytuacji człowieka ów dar jawi się jako przypomnienie, że jest on rękojmią na życie wieczne. Co warto podkreślić, tylko przy drugim ołtarzu procesji, noszącym tytuł „Eucharystia jest pokarmem duszy”, modlitwa nie zostaje skierowana do Boga, ale bezpośrednio do Chrystusa – Chleba żywego, dającego życie wieczne⁵⁵. Jaśniejszy wydaje się w tej optyce moment wyjścia procesji. Rytuał polski podaje, iż wyjście powinno nastąpić zaraz po Mszy świętej⁵⁶. Tekst rytuału doprecyzowuje, że powinno nastąpić po odmówieniu Modlitwy po komunii z formularza mszalnego uroczystości⁵⁷. Wskazuje to na fakt, iż wierni są gotowi do wyjścia, dopiero wtedy gdy zostali posileni darami eucharystycznymi. Chrystusowe Ciało i Krew w owej uroczystości jawią się jako słowa kluczowe tego dnia, gdyż kryją się w nich dwie rzeczywistości – wejście wiernych w sakrament oraz Misterium eucharystyczne⁵⁸.

Perykopy o Ostatniej Wieczerzy i uczcie w Emaus czytane podczas procesji mają również cele dydaktyczne ze względu na to, iż niosą ze sobą odpowiedź, czym w ogóle ma być uczta eschatologiczna. Jak zauważa R. Bartnicki, judaistyczne tradycje Paschy wiązały się z przekonaniem, iż przybędzie Mesjasz, aby ustanowić swoje królestwo i ucztę, wyobrażającą Królestwo Boga⁵⁹. W wydarzeniu Wieczernika ukazuje się pełny rys eschatyczny, ponieważ Pan, ustanawiając Paschę Nowego Przymierza, koncentruje uwagę uczniów na darach chleba i wina – zapowiedzi Eucharystii i najdoskonalszej uczyty niebieskiej. Kiedy Syn Boży podkreśla, iż nie będzie już więcej spożywał wina ziemskiego aż do czasu wejścia do Ojca (por. Mt 26, 29)⁶⁰, wskazuje już uczniom przygotowanie uczyty mesjańskiej, eschatologicznej, będącej „Paschą już dopełnioną” z „nowym winem”⁶¹.

Obraz Ostatniej Wieczerzy dopełnia się w perykopie Łukaszej o uczniach z Emaus. Trzeci ołtarz wspomina ów cudowny posiłek, w którym uczestniczył Zmartwychwstały Pan w swojej chwale. Jak wydarzenie Wieczernika zapowiadało eschatologiczną ucztę, tak owo spotkanie niejako otwierało oczy uczniów na tę przyszlą rzeczywistość, w której obecnie wierni mogą partycypować. Jak zauważa Ewangelista, Jezus został poznany po czynnościach nad chlebem, dzięki którym „oczy im się otworzyły i poznali Go, lecz On zniknął im z oczu” (Łk 24, 31)⁶². Te

⁵⁴ Por. R. Bartnicki, *To czynicie na moją pamiątkę. Eucharystia w świetle Biblii*, Warszawa 2010, 15.

⁵⁵ Por. A. Durak, *Uroczystość Najświętszego Ciała...*, dz.cyt., 136, D. Kwiatkowski, *Chrytologiczny wymiar tekstów...*, art.cyt., 152.

⁵⁶ Por. KKTE, nr 92.

⁵⁷ D. Kwiatkowski, *Teologiczne znaczenie wotywniej procesji...*, art.cyt., 119.

⁵⁸ Por. A. Durak, *Wtajemniczani w Misterium Ciała i Krwi Chrystusa*, *Studia Theologica Varsoviensia* 38 (2000), nr 2, 178.

⁵⁹ Por. R. Bartnicki, dz.cyt., 7,16.

⁶⁰ Por. KKTE, nr 100.

⁶¹ Por. R. Bartnicki, dz.cyt., 52.

⁶² KKTE, nr 113.

charakterystyczne czynności jako *ipsissima facta* Chrystusa na każdej Mszy świętej przypominają wiernym to dążenie do uczyty niebieskiej, do spotkania takiego, jakie było udziałem uczniów z Emaus. Dzięki temu, iż nie ma podanych ich imion, każdy wierny może stać się owym uczniem. Dlatego każda celebracja Najświętszej Ofiary przyczynia się do tego, aby wierni widzieli swoją przyszłość już tu na ziemi, aby mogli powtarzać za św. Pawłem: „Teraz widzimy jakby w zwierciadle, niejasno; wtedy zaś zobaczymy twarzą w twarz” (1 Kor 13, 12). Podczas uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa dopomaga temu procesja. W niej bowiem to, co rozpoczęło się na Mszy świętej przechodzi w *lex vivendi*, uzmysławia ów ruch do prawdy eschatologicznej. Dlatego uczniowie Pana w procesji zbliżają się z pokorą i niskością, zanosząc prośby każdy z osobna i wszyscy razem, by mogli oglądać Boże oblicze, tam gdzie jest przygotowane miejsce przez Ojca, Syna i Ducha Świętego⁶³.

6. PODSUMOWANIE

Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa w swojej bogatej szacie obrzędowej wybrzmiewa nutami eschatycznymi. Podczas Mszy świętej wierni przystępują do Komunii Świętej, aby zjednoczyć się z Panem oraz rozpocząć z Nim wędrówkę do Niebieskiego Jeruzalem. Posoborowy polski Rytuał, przewidujący na czas procesji czytania o tematyce eucharystyczno-eschatologicznej, uwidacznia związek między życiem Chrystusa a egzystencją każdego człowieka. Już sama procesja w swojej symbolice jawi się jako obraz pochodu Ludu Bożego do Domu Ojca na ucztę Godów Baranka. Jej uczestnicy uświadamiają sobie, że ich życie powinno być nieustannym podążaniem śladami *Kyriosa*, Tego, który jako pierwszy przeszedł przez ziemski żywot, aby dać wiernym wzór. Teksty przewidziane na poszczególne stacje procesji podkreślają znaczenie relacji z Panem, ogniskującej się w Najświętszej Ofierze – rękoma życia wiecznego. Procesjonalne podążanie z i za Chrystusem łączy w sobie zawsze myśl o *communio sanctorum* – duchowej łączności z tymi, którzy przeszli drogę swego życia i czekają na wiernych wraz ze Zmartwychwstałym w niebie. Rozważania powyższe można zatem podsumować słowami: „Albowiem życie Twoich wiernych, o Panie, zmienia się, ale się nie kończy, i gdy rozpadnie się dom doczesnej pielgrzymki, znajdą przygotowane w niebie wieczne mieszkanie”⁶⁴.

BIBLIOGRAFIA

- Berger R., *Procesja*, w: *Mały słownik liturgiczny*, tłum. z niem. J. Zychowicz, Poznań: W drodze 1990, 127.
 Brzeziński D., *Procesje w liturgii chrześcijańskiej. Geneza, teologia, duszpasterstwo*, Anamnesis 13 (2007) 1 (48), 62–71.
 Durak A., *Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa. Analiza hermeneutyczna tekstów celebracji*, Kraków: Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska 1999.
 Durak A., *Wtajemniczani w Misterium Ciała i Krwi Chrystusa*, *Studia Theologica Varsaviensia* 38 (2000), nr 2, 175–187.

⁶³ Por. tamże, nr 136.

⁶⁴ 1. *Prefacja o zmarłych*, w: MR, 103*.

- Komunia Święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice: Księgarnia św. Jacka 2016.
- Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii. Zasady i wskazania*, Poznań: Pallottinum 2003.
- Kwiatkowski D., *Chrystologiczny wymiar tekstów liturgicznych uroczystości Najświętszego Ciała i Krwi Pańskiej*, Studia Gdańskie, t. XLIII, 143–157.
- Kwiatkowski D., *Teologiczne znaczenie wotywniej procesji Bożego Ciała na podstawie Dyrektorium o pobożności ludowej i liturgii*, *Liturgia Sacra* 26 (2020), nr 1, 107–124.
- Matyszewski A., *Procesja eucharystyczna – historia, teologia, praktyka*, w: *Msza święta – rozumieć, aby lepiej uczestniczyć. Wykład liturgii Mszy*, red. J. Hadalski, Poznań: Hlondianum 2013, 521–525.
- Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań: Pallottinum 1986.
- Nadolski B., *Procesja – być w drodze*, w: *Leksykon symboli liturgicznych*, Kraków: Wydawnictwo Salwator 2012, 244–247.
- Nadolski B., *Pan idzie z nieba. Homilie na Boże Ciał*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2004.
- Pierskała R., *Pozamszalny kult Chrystusa w Eucharystii w posoborowej reformie liturgicznej*, Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża 2008.
- Rahner K., *Mały rok kościelny*, tłum. z niem. J. Zychowicz, Kraków: Wydawnictwo WAM 1986.
- Zalewski Z., *Święto Bożego Ciała w Polsce do wydania Rytuału Piotrkowskiego (1631)*, w: *Studia z dziejów liturgii w Polsce*, red. M. Rechowicz, W. Schenk, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego 1973, 97–159.

ESCHATOLOGICAL DIMENSION OF THE PROCESSION OF THE SOLEMNITY OF THE MOST HOLY BODY AND BLOOD OF CHRIST

Summary

The article presents the eschatological dimension of the procession of the Solemnity of the Most Holy Body and Blood of Christ (Corpus Christi) based on texts taken from the Polish Post-Conciliar Ritual. The procession as a symbol of the People of God on the way to the Father's House shows the meaning of human life on earth. On this road, the faithful are fed with the Body and Blood of Christ, which in the ceremony are the key to understanding eschatology. Pericopes read at every *statio* of the procession focus on the gift of bread, which after consecration becomes the Body of the Lord and a guarantee of eternal life. However, the understanding of the procession itself must be based on a Christological background. The earthly life of Jesus was a model for the faithful. In such an attitude, the Lord also appears to the faithful as the Way and Life through which one reaches the Father. The awareness of the *communio sanctorum* and the fact that they participate in the heavenly liturgy already during the celebration of the Mass also helps the faithful to proceed towards the Heavenly Jerusalem.

The procession of human life ends with the feast of the Lamb's Wedding. The march of human beings on earth is only stopped in the face of death, which not so much ends human existence, as transforms it so that the faithful can be with God forever.

Key words: eschatology, procession, Corpus Christi, Eucharist, eternal life

Nota o Autorze

Klaudia KORDA – mgr teologii (2020), obecnie studentka I roku specjalistycznych studiów teologicznych (*Ad Licentiam*) z zakresu liturgiki na Wydziale Teologicznym UKSW.
Kontakt e-mail: klaudiakor2@op.pl